

ההתגוששות בין תרבות יוון ותורת החיים הישראלית

שניני חשמונאים

ביום כ"ה בכסלו מתחילים שמונת ימי החנוכה. עם רדת הלילה מתנוצצים נרות-החנוכה בחלונות כתי היהודים, והם מאירים את חשכת הלילה. מי שמהלך אותה שעה ברחוב של יהודים, בעיר או בכפר, רואה ניצוצות של רוח-המכבים שעדיין מהכהבים בחלונות הבתים, והם גוטעים תקוה בלב, כי עתיד אור היתדות להתגבר על חשכת האמונות התפלות, ולהתבהר יותר ויותר בכתייהם של שומרי-אמונים אלה, כמו שנאמר: „ולכל בני ישראל היה אור במושבתם" (שמות י—כג).

„ככ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון" (שבת כ"א:) — ימי חנוכה אלו צויינו במגילת תענית, בה נמנו ימי השמחה לזכר נסים שהתרחשו בימי הבית השני למען קיום העם והתורה, כימים שבהם אמור היה להתענות ולהספיד. אחרי חורבן הבית השני, כאשר נפוצו ישראל על-פני כל העולם, בטלה מגילת תענית ופג תוקפם של אותם ימי שמחה. „בטלה מגילת תענית... הימים האלו הכתובין במגילת תענית... רבי יוסי אומר: בזמן שבית-המקדש קיים אמורין (בהספד ובתענית) מפני ששמחה היא להם, אין בית-המקדש קיים מותרין, מפני שאבל הוא להם" (ראש-השנה י"ח—י"ט:). כאשר לכסוף לא עמדו לנו כל הנסים הללו, ועל אף כל חסדי השם-יתברך הגלויים לא ניצלו ישראל מן התעתועים אשר בעטיים נתחייבו גלות גם העם וגם כהניו ובית-המקדש נחרב, אנו מתאבלים על-כך באבלנו הלאומי. ברם, עתידים הצומות הללו ליהפך לימי ששון ושמחה, כמו שאמרו חז"ל: „כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה

[קטג]

הורו לכל יתר העמים את חיפה, וגרסו כי כל מה שהוא יפה הוא גם טוב. ואילו בפיסגת התרבות של בני שם עמד עבר, הוא העם העברי, הנוטה את אהליו לרצון הא-ל, כדי לקדש בהם את שמו. הם בונים את מקדש הצדק והאהבה. שליחותן של שתי התרבויות היא לכסות את ערוות בהמיותו של האדם. שתיהן נועדו להעלות את האדם אל רמת האנושות ואל האלוקות, ולהכניע על-ידי חינוך יאה את „חם“, את הדם החם והגם הלהוט אחרי הערוות הבהמית.

כך הופיעו שלושת אבות האנושות לפני אביהם נח. חם ראה את ערוותו ומיהר להודיע זאת לאחיו. שם ויפת כיסו את הערוות כשפניהם אחרנית מבלי לראותה. ואז ניבא נח את נבואתו על עתיד האנושות.

כל תולדות האנושות עד ימינו מהוות מאבק רצוף על נבואה זו. על במת ההיסטוריה הופיעו שתי צורות של תרבות ושלטון, אשר חינכו את העמים ושיפרו את השקפותיהם, את מוסרם, את מנהגי חייהם, את שאיפותיהם ואת מעשיהם, והעמים היו מוכנים לקבל על עצמם את ההשקפות האלה ולהגשימן בחיים. שתי התרבויות הללו הן: היוונית, שהיא שיאה של תרבות יפת, והיהודית, שהיא שיאה של תרבות שם.

בנבואת נח שורה הברכה רק על השכנת השכינה באהלי שם, אחרי הנצחון על בהמיותם של העמים, אשר מהויץ למסגרת זו. גירוי הרגשות על-ידי תרבות יפת אינו אלא הכנה לקראת העת, אשר בה כל בני-האדם יבנו אהלים לתורת שם וימלאו דעה את ה', ושכינתו תשכון עלי אדמות. על-כן יפתה יפת את שאר העמים וינצח אותם, ואז ינוצח הוא על-ידי רוחו של שם.

האידיאה היוונית — האלת האדם

תרבות העמים לפני תקופת היוונית התבססה על התופעות החיצוניות של הטבע והכוחות העל-אנושיים. את נוראותיו של הטבע ביטאו העמים בפסילים, בצלמים ובתמונות, סגדו להם, התייראו מפניהם, התרפסו לפייסם בכעסם ולמצוא חן בעיניהם.

זיותר בקרב העמים, חודרת לתוך לבות בני-האדם, מכניעה את הגמות שבאדם, מעוררת בו את הטעם ליופי ושגב ורואה ביופי את קנה-המידה לשלימות האדם, מטאיסה עליו כל דבר גם ורע, ומאצילה את אופיו ואת נימוסיו. הוא פונה אל הניצוץ האלוקי שבלב האדם ומעלה את שכלו אל מרומי המדע והתבונה. כך לא יהא האדם מסוגל להשתחוות לפני אדם כמוהו ולמגוד לו.

לא לשוא הלביש הקב"ה את עולמו בשמלת יופי. לא לשוא קבע הרמוניה מופלאה בצורות ובצלילים. לא לשוא פיתה את עין האדם ואת אזנו לקלוט את ההרמוניה הזאת ולשמוח בה. האדם מתפעם ומתרגש למראה השמים הזרועים כוכבים, למראה השמש בוריהתה ובשקיעתה, למראה חנו ויופיו של פרח מלבלב. כך מתנשא האדם מעל למסגרת המצומצמת של התועלתיות, ואזניו קולטות מתוך-תוכו צליל מופלא, כעין הרגש העילאי של יופי המוסר וכך יוכשר לקלוט גם יופי זה ולהתעלות אל פיסגת המוסר.

לפיכך חנן הבורא את האדם כרגישות ליופי וטיפח בלבו רגשי גיל ושמחה על הנאה גשמית זו, למען ישמש רגש-היופי כשלב התקדמות בדרך לשלימות מוסרית. לכן מתאמת הנבואה בנצחונה של רוח יפת, שערי הלבבות נפתחים מהר לפני תרבות יוון, ועיקר-העיקרים של תרבות זו: „היפה הוא טוב" — דהיינו המוסר החודר ללב האדם באמצעות היופי — נוחל נצחון מזהיר בקרב העמים. גרעין האמת הטמון במוסר זה מרתיע את הבערות, הגמות ורוח-העבדות שבאדם. כך מתגברת תרבות זו על כל תורת-שקר המנסה לשלול מן האדם את האימון בעצמו, את גאוותו, את זכותו להיות חיים גשמיים נאותים. היא מפריכה את האמונה התפלה המטפחת את רגש החטא תחת רגש היופי והשמחה, המבכרת חיי צער והסתגפות על חיי רוחניות והתרוממות-הנפש.

אף-על-פי-כן אין בה בתרבות יוון אלא גרעין של אמת, העשויה לגאול את האנושות. אין בה אלא הכנה ותחלה לישעו של „ישכן באהלי שם". אין קיום לתרבות יוון כל עוד אינה מצטרפת אל רוחו של שם, כל עוד היא מתימרת להיות שיא רוח האדם ותרבותו. על-כן נחרץ גם גורלה של תרבות זו ליפול, לירד

את השקפותיו, הוא מסתאב בחייו, וכל ימיו חולפים בשפל ללא כל תוכן וערך תרבותי.

חין ערכו של הנברא בצלם

אמנם תרבות יוון מחדירה באדם את תודעת ערכו הרם ואצילותו. היא פיתחה את רעיון החרות, הצדק והשוויון בין בני-האדם. אבל היא פונה בראש וראשונה אל האישיות של היחיד, המגיע למלוא ערכו על-ידי שאיפה לתרבות, או על-ידי השגת תרבות זו. תרבות יוון לא הדגישה מעולם, שכל אדם הוא יצור נאצל וכל אחד ואחד זכאי לאותה מידה של צדק ואהדה. תרבות זו יודעת רק על זכותו של היחיד להבטיח לעצמו את חרותו, אבל לא על זכות החרות שיש להבטיח גם לאחרים. זכויות-אדם אלו מגיעות, איפוא, רג לחוג מצומצם של בעלי-ההשכלה, שהיו גאים מאד. המושג „אדם“ לא חל אלא על מי שקנה השכלה מסוימת. לכן היו הללו רגישים מאד לגבי עצמם ולגבי אנשי-שלומם, אבל היו אדישים, קשוחים ואכזריים מאד כלפי המוני-העם הנבערים והסרי-ההשכלה. המשכילים גרסו, כי אנשי ההמון הם חסרי כל רגש כבוד וכל רגש אהבה לזולת, וכי הם נעדרים כל חוש טבעי להגיב על עלבון ועל גרימת צער וכאב.

מדינת אתיקה הצטיינה במיוחד בשמירת זכויותיה וחרותה. ובכל-זאת היו שבעים וחמשה אחוז של אוכלוסייתה עבדים (מאה ושלושים אלף בני-חורין לעומת ארבע מאות אלף עבדים!). ובכן, רק מיעוט קטן מאורחי יוון נהנו מכל הזכויות שהעניקה התרבות היוונית. מדברי-הימים אנו למדים, כי חוג של משכילים אינו נוטה בנקל לסכול שלטון של כוח ורודנות, ועל-כן הפנה שלטון זה את לחצו כלפי השכבות הנמוכות, חסרות-התרבות, ונזהר שלא לפגוע בזכויותיהם המיוחדות של אנשי החברה הגבוהה בעלי-התרבות. תרבות יפת יודעת, איפוא, להגות את רעיונות האמת והצדק, המוסר והאהבה, ואפילו להפיצם בקרב העמים; אבל כשלעצמה איננה מסוגלת להגשימם ולהעניקם לכל בני-האדם. אין בידה להאיר את רוח האדם ולהחדיר את מושגי המוסר והצדק לתוך מנהגי-החיים של החברה האנושית.

מהשמש בשמים ועד לגרגיר החול שעל הארץ, עושים את רצון קונם וממלאים את התפקיד שהוא הטיל עליהם. רק ההכרה שבאה בהשראת רוחו של שם הכשירה את יסודות ההכרה, שאליה הגיעו היום חכמי הטבע; ואף-על-פי שהם כופרים בה', בכל-זאת יש בכל תגלית ובכל המצאה חדשה משום שבח ותהילה להשם-יתברך, לאלוקי שם. החוקר כרוב גאוותו שולל את מציאותו בעולם, ובכל-זאת הוא מודה בקיומו ברגע שהוא מתחיל לחקור את חוקי הטבע. רק לאחר שקרא שם בשם ה' אלוקי-שם והודיע את שמו בעמים, ניתן היה להכיר בחבר העמים כבאנושות אחת, כבמשפחת-עמים אחת, אשר מוצא אחד ורוח משותפת לכולם, והם צועדים יחד, תוך מילוי תפקיד גדול משותף, לקראת עתיד גדול המשותף לכל בני-האדם. רק אז ניתן לחקור את טיבם של בני-אדם לפי לשונותיהם ושפותיהם השונות, להתכונן בכל מיני המאורעות שהתרחשו בארצות שונות ולעמוד על הקשר שביניהם, וכך נתגלה שגם מהלך ההיסטוריה מתחולל לפי תכנית השגחתו של האחד והמיוחד.

רק משהכריז שם את שמו יתברך כאוני האנושות, נשמטה קרקע-העתיד מתחת רגלי שלטון הזרוע והרודנות האלימה. שכן כל פרצוף-פנים, ואפילו פניו של האיש הנחות והמסכן ביותר, הביע מחאה נמרצת נגד כל מדכא, ולו גם בעל-הזרוע הקשוח ביותר, ומכל זעקת-אימים של כל לב אדם המפרפר ביסורי-גסיסה תחת המכות האכזריות, נשמע הד של קריאה אדירה: „בני הם!“ האנוכיות האכזרית, הן של גסות-הרוח והן של „אצילות“ ההכשלה, נרתעת ומהססת לשמע ההד הזה.

רק אחרי אשר הודיע שם את שמו יתברך במדינות ובערים, בבתים ובאהלים, בלבותיהם ונשמותיהם של בני-אדם — נודע לכל אדם, גם לנחות והמסכן ביותר, כי יש לו אב אשר אליו יוכל לפנות מעל שק-התבן עליו הוא רובץ, מתוך בורו וצינוקו, מתוך יסוריו ומכאוביו הקשים; אב רחום השומע את בכיו, רואה בצער, ואשר ממנו יוכל לצפות לרווח והצלה, גם בזמן שבני-אדם הפנו לו עורף.

רק לאחר שעורר שם את תודעת ה' בלבותיהם ונשמותיהם

לתורה, כביכול, לזלזל בערכה ולראותה בדרגה שכלית נמוכה. ברור איפוא שאותם פסוקים מתורת שם לא היה בהם כדי לשמש יסוד בחיי יום-יום, ואיש הישר בעיניו יעשה. מאידך הגיעו לכלל מושגים מצומצים על החיים, שסותרו לחלוטין את מהותם האמיתית של החיים עלי אדמות, וכך עירכבו את התורה עם דמיון, שאינו הולם גם את גרעין האמת אשר בתרבות יפת; וכמשך מאות בשנים נטוש המאבק על זכות חיי ההנאה בעולם הזה, מאבק אשר בסופו תתגברנה האמת והמציאות של טבע בני-האדם על הדמיון.

רק לאחר שתורת שם תהפוך לקנין רוחני ומוסרי של האנושות כולה, ללא כל הגבלה, ינוסו צללי הדמיון והתעתועים ובני-אדם יכירו את האמת, ודבר ה' יאיר את לבותיהם, ואז ייראו במצוות התורה חוקים מחייבים בחיי יום-יום, אשר רק לפיהם יתנהלו ויתפתחו סדרי החיים עלי אדמות. רק אז ישררו בעולם ובבתי המשפחות שלום ואחוה, חרות וסיפוק-נפש.

תורת שם מלמדת את האדם רק לפי מידת תפיסתו השכלית. אין היא מתעמקת בהכרת מהותה של האלוקות. אמנם תורת שם מכוונת את מבטו של האדם אל ה', אבל אינה מגלה ממהותו אלא מה שנחויץ לו כדי להבין את תפקידו עלי אדמות. אין היא באה לפתור את חידת האלוקות מתוך הכרת העולם, אלא מתוך ידיעת האדם על ה' הוא בא לידי הבנת העולם ויצוריו, וכך פתוח לפניו כר נרחב של מושגים ואמיתות, אשר כל אדם מסוגל להבינם. אין תורת שם מלמדת את רעיונותיו של האדם על ה' ועניניו, אלא את אשר ה' דורש מן האדם. לכן היא שמה את הדגש, ראשית-כל ואחרית-כל, על החוק המחייב למעשה, אשר לפיו יתנהלו ויתפתחו כל עניני האנושות לפי רצון ה'.

תורת שם משחררת את האדם מן הפחד מפני כוחות נסתרים ונוראים, וגם מן הדמיון היווני של הכח האלוהי שבאדם. היא מגלה לפניו את ה' האחד והיחיד בעליונותו וקדושתו, בכוחו ובחכמתו, בצדקתו ואמיתותו, באהבתו וברחמיו. היא מגלה את הדר כבוד מלכותו, את גאותו ורוממותו, אבל יחד עם זה גם את קירבתו לבני-אדם, הנוסכת עליהם שלוה ומרגוע. התורה, כביכול,

ורוחניות, אלוקות וארציות. התורה אומרת לו לאדם: למען בוראך שמור על קדושתך וטהרתך, הקדש לה' את כל חיך, לרבות חושיך הנחותים ביותר. השמר לך מכל טומאה, מכל שחיתות ומכל מה שמנוגד לטהרותך ולתפקידך כעובד ה', ואל תתנם לעבור את סף ביתך. הקדש לה' את כל סביבתך, הן בחיך הפרטיים והן בחיך הציבוריים, למען ישאו הכל חן בעיני אלוקים והוא ישכון בקרבך וילווך בכל דרך-חיך, להעניק לך אושר וטובה. עליך להקפיד ולהזהר היטב לכל תרד מרמתך האנושית לשפל מדרגה בהמית, פן יסור מקרבך, ככתוב: „ונשמרת מכל דבר רע... כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויביך לפניך והיה מחנך קדוש ולא יראה כך ערות דבר ושב מאחריך” (דברים כג—י, טו).

וכשם שהתורה מסדירה במסגרת החוק את מחשבות האדם ורגשותיו, את תנודות הנשמה, את הגירויים וההנאות של חיי הפרט הן ברוח והן בחומר, והיא עורכת את כל אלה בכוח הטהרה, הקדושה והחרות, שיהיו מקדש של רצון הכורא — כך היא גם מסדירה את כל היחסים שבין אדם לחברו, בין איש לאשתו, בין בני המשפחה וחיי הקהילה, בין שכבות העם והמדינה. שכולם נבראו בצלם אלוקים וכולם שואפים לעשות צדק ומשפט, חסד ורחמים, ולמצוא חן בעיני אלוקים על-ידי טהרתם, אמונתם, אמתתם וברות-לבם.

יחסים אלה אינם תלויים לא ברגשות הלב, שהוא לפעמים קשה לרצות ונוח לכעוס, וגם לא בשכלו של האדם, שלפעמים שיקוליו לובשים מסווה של צדק ויושר ולאמיתו של דבר הם כוזבים ומתכוונים רק למטרות אנוכיות. הם תלויים בחוק בעל תוקף קבוע ויציב. התורה קובעת את דיני כל היחסים שבין בני-האדם. שם ה' נקרא בין איש ואשה. „אלקים נצב בעדת א-ל (תהלים פב—א).

לכן, הללו שמסדירים את חייהם עלי אדמות לפי חוק התורה, יזכו לחניע לידי שלימות האמת והיופי גם יחד, שלימות אשר היוונים לא הגיעו אליה וביקשו אותה לשוא, מאחר שרצו למצוא אותה במסגרת הצרת של סיפוק הרצון הגשמי של האדם. רק חוק עליון המאחד את כל חיי הפרט והכלל, על כל ניגודיהם והכדליהם,

כנגד הנאמנות המעשית

בעת שתרכות יוון התנגשה בפעם הראשונה בשכינת ה' אשר באהלי שם על אדמת יהודה, לא הפריעה לה כל-כך חתרבות היהודית כמו החוק. שנאתם של היוונים הופנתה בעיקר נגד המצוות המעשיות.

צבאותיו של אלכסנדר הגדול נחלו נצחונות מזהירים בשדות-הקרב נגד עמי המזרח. אבל גדול יותר מן הנצחון בשדה-הקרב היה הנצחון של התרבות היוונית והנימוסים היווניים שהביאו עמם חילות יוון. רוחו של יפת מלהיבה את היצרים, ולכן לא הית קשה לה למצוא אוזן קשבת בקרב העמים המנוצחים. יהודה היתה היחידה אשר התייחסה בבוז ובשאט נפש לכל התועכות האלה, אשר עמים אחרים ראו בהם את שיא החכמה. רק בחורי יהודה היו מחוסנים נגד פיתויי היוונים ונגד צורת העבדות החדשה, שקישטה את כבליה בפרחים. שומרי התורה בטהרתם ובנאווותם דחו נמרצות את פיתויי האלילים, ובכך עוררו עליהם את חמתו של מלך סוריה היווני, אשר הכריז מלחמת-השמד נגד התורה.

חכמינו מספרים על מעשי הזוועה שעוללו היוונים ביהודה: „שגזרה המלכות גזירה שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות” (ראש השנה יט.); „שפעם אחת גזרה המלכות גזירה שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם ושיבעלו את חנדות” (מעילה יז); „היו דנין כדיני נכרים (מגילת תענית פ”ה); חיו מושיבין קסטריאות בעיירות להיות מענין את הכלות (שם פ”ו); גזרו שלא יעסקו בתורה, שלא ימולו בניהם ולא ישמרו את השבת ושיעבדו לאלילים” (שם פי”ב); „לא היו מזכירין שם שמים בפיהם” (שם פ”ז); „פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו ביכורים לירושלים והושיבו פרוזדאות על הדרכים” (תענית כח.); „העמידו צלם בעזרה” (שם); „סמאו כל השמנים” (שבת כא.); „מביאין עטרות של ורד ותולין אותן על פתחי בתי ע”ז שלהם ועל פתחי חגיגת. ועל פתחי החצרות ושריץ. בשריץ לע”ז וכותבין על מצחו של שור ועל

העכיר את מזבח ה' ההרוס ואת כסא-המלכות השבור, אבל משהתפזר ענן האבק נתגלה העם בזקיפות-קומתו. אמנם לא היה לו עוד לא מזבח ולא כסא-מלוכה, אבל הוא היה איתן ברוחו ונלהב לתורת ה'. ורוח-התלהבות זו של מתתיהו היא אשר נשאה את התורה אחרי אבדן העצמאות הלאומית והביאה אותה אל כל תפוצות ישראל.

כל אימת שאיזה זוהר יווני, חיצוני וכוזב, מאיים לשלול מרוח-התורה את זכות השלטון על בתי ישראל ולבותיו; כאשר רוח זו מנסה להוליך שולל את צעירי יהודה ולהרחיקם מה' ומתורתו; כאשר רבים נוהים אחרי תרבות יוון ומסתפקים בשטחיות חסרת כל תוכן והגיון, בהיותם להוטים אחרי גינונים חיצוניים וסיפוק היצרים; וכאשר תעלולי יוון כבר חודרים גם לתוך ההיכל, והכהנים מנצלים את „הרוח החדשה" למטרותיהם האנוכיות — גם אז עלינו לדעת ולזכור, כי רק בעומקן של האמת והאמונה אשר בדבר ה' אנו מוצאים הרמוניה נפלאה ויופי מוסרי ורוחני, ובמשנה מרץ ושמחה יתירה עלינו להדליק בבתינו את נרות-החנוכה, ולברך את ה' על אשר נשתמרה התורה בבתינו, למען יכפרו הם על עוון המקדש, למען ישלימו אבות ואמהות את אשר יחסירו מדריכים ומורים, בסרבם ללמוד ולחנך. כל בית בישראל יהיה מבצר תורה, אשר אליו תתנפץ רוחו של אנטיוכוס, גם אם היא נישאת בידי יהודים.

ואנחנו נברך יי: „ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של חנוכה."

חנוכה - חג ההתרעננות וההתחדשות

חלום נעורים — או חזיון-תמיד?

1234567

חנוכה! מלה זו מביאה בכנפיה משב רענן של רוח-אביב עם זריחת בוקר. תקופת החנוכה — החינוך — מקיפה את כל שנות הילדות וההתבגרות. בפרק-זמן זה מלכלכים פרחי התכונה, השכל והרוח, ובו מתפתח קודש-הקדשים של הנשמה, אשר בשנות הילדות הראשונות הוא אפוף כעין ערפל. האדם הנתון בשלב של התפתחות והתעוררות מקבל אז את כל ההכשרה וההדרכה, לעיצוב דרך חייו הן בבגרותו והן בזקנותו.

כל רגע נשגב, בו השלים אדם פעולה מסויימת וחשיג מטרה שהוצבה לפניו או שהציב לעצמו, הוא — חנוכה. חנוכה כזאת היא תחילתו של עתיד המתבסס על המוגמר ועל התקוות להישגים חדשים.

חנוכה? — שואלים אנשים צרי-אופק — הלא תקופת החנוכה, היא תקופת הנערות, קיימת רק פעם אחת בחיים. ימי הנעורים שחלפו — לא ישוכו עוד, וימי החנוכה שאבדו — לנצח אבדו. נפש הילדות, התלהבות-נעורים, אווירה של קדושה — כל אלה הם מושגים יפים שהעניק הבורא לבני-האדם, כדי לעטר בזרי פרחים את חיי האדם, לפחות בשנות נעוריו, למען יוכל אדם השרוי בצער להיזכר בשנות נעוריו וזכרונות אלו יפיגו במקצת את צער החיים. אמנם במציאות היומיומית אין מה להפיק מטיפות טל אלו שהזהירו אי-אז בבוקר. מי שרוצה לכונן לו עתיד, חייב קודם-כל להתנער מחלומות-נעוריו. אדם מבוגר המוסיף לשנות בחלומות אלו, אינו אלא שומה. אשה המוסיפה לחלום על ימי כלולותיה כשהיא כבר טרודה ומחופה בדאגות המשפחה, מופה לחלות וליפול למשכב. גם הבית וגם בית-הכנסת לא יביאו את התועלת הרצויה, אם הכריות יראו ב„נאוטי חנוכה-

מצחו של חמור שאין לבעליהם חלק באלוקי ישראל" (מגילת תענית פ"ב).

הנר היהודי הנצחי

אך על-אף הכל די היה בניצוץ של יראת ה' בלבם של הכהן הגדול הזקן ממודיעין, כדי לעורר את אומץ-רוחם של בניו, ודי היה בהתלהבותה של משפחה אחת זו כדי להצית את האמונה בלב כל העם. ומפני אומץ-רוחם של לוחמי ה' ברחו הקלגסים מוגי-הלב של הרודן הסוריווני. יד חשמונאים גברה על המלכות הרשעה והם פיהרו את הארץ ואת המקדש, החזירו את התורה על כנה והשליטו אותה מחדש על עם יהודה. ובכל-זאת, לא אומץ-לכם וגבורתם של המכבים ולא נצחונותיהם המזהירים של גיבורי-יהודה, היו אלה אשר לכבודם תיקנו חז"ל את שמונת ימי הזכרון, כי אם ה"חנוכה", דהיינו: חנוכת בית-המקדש והמזבח. הנרות הם סמל החג, ונרות אינם מסמלים מלחמה או כיבושים ושלטון. לא היה זה יהודה המכבי גיבור-החיל אשר ניצח את אנטיוכוס, כי אם הנר היהודי, הוא אשר ניצח את הזוהר החיצוני של היוהרה היוונית. רוחו של מתתיהו היתה הצוק האיתן אשר אליו התנפצו אליליה התפלים של יוון. רוח זו, ולא הרב-המלחמה ולא כתרי-מלכות המשולב בכתרי-כהונה, היא שהצילה את תורת ישראל לעם ישראל.

גם לא היתה זו השושלת של בית חשמונאי, שבה עברה אמונתו של מתתיהו בירושה מדור אל דור. משפחה זו לא הסתפקה עוד במעמד של שומרי התורה, אשר בזרועם החזקה החזירו לעם את בית המקדש. היא הניפה אחר-כך נגד ישראל ונגד תורתו את אותה החרב אשר הונפה קודם לכן למען ישראל ולמען התורה. אחרי שהמשפחה התרחקה מן התורה ומישראל ושאפה להיות משפחת-מלכות ככל מלכי הגויים, לא הצליחה להחזיק מעמד לא על כסא-המלוכה ולא בכהונה הגדולה בבית-המקדש. המשפחה ירדה לטמיון. אבל העם נשאר איתן. לא במקדש ולא בארמונות-המלכים עברה רוח האמונה של החשמונאים מדור לדור, כי אם במשפחות עם ישראל — שם מצא לו נר החשמונאים את משכנו הנצחי. ענן אבק

עם הרעיון של „ה' אחד“, תוך הבלטת הרעיון בכל מעשה גדול או קטן — מביא לידי שלימות מוחלטת. הוא יוצר צורת-חיים אחידה, ללא ניגודים והבדלים, שכן הללו במלים לעומת הרעיון הנשגב של אחדות ה' ולא נותר מאומה מלבד הרמוניה הן ברוחניות והן בגשמיות, הן ביחסים שבין אדם למקום והן ביחסים שבין אדם לחברו, כי „דרכיה דרכי נעים וכל נתיבותיה שלום“ (משלי ג—ז).

במירב חזיתות

היפלא, איפוא, שהחוק הזה, הנלחם בשתי חזיתות, יהא מותקף משני הצדדים גם יחד? הוא שולל יתרון מוחלט של חיי הגוף, כשם שהוא שולל התנזרות מוחלטת מתענוגות העולם הזה. הוא לוחם נגד כל הפקרות בגוף וברכוש, כשם שהוא לוחם נגד כל כפיה. מאידך הוא מציב את הצדק כעמוד-התווך של החברה האנושית, והוא שולל את הדעה, כי אפשר לפצות באהבה את משוללי הצדק, וכי האהבה עשויה לשמש תחליף לצדק במקום שאין כוח להוציא את הצדק לפועל. חוק זה מעורר, איפוא, את התנגדותם של אלה הטוענים שיש לדכא את כל היצרים על-ידי כפיה, וכך הם מופיעים, כביכול, כקדושי-עליון אשר אין להם ולגשמיות ולא כלום; וכן של אלה הטוענים, שצריך אדם לסגוד לתענוגות הגוף וגירוייו, ולא לנחוג גינוני-נימוסין אלא כלפי חוץ בלבד.

לכן מרוכים הם אויבי ומתנגדי התורה בקרב העמים: מצד אחד אלה הדוגלים בהפקרות גמורה ורואים בה את ישועת העולם, ומצד שני אלה המתיימרים להציל את האנושות על-ידי זה שתם ממנים את עצמם אפומרופסים על כני-האדם ומשעבדים אותם תחת רצונם. אלו ואלו מזלזלים כתורה ומלעיגים עליה, היות והם מכירים ביופי גשמי בלבד, ואינם מבינים כלל שיש גם יופי רוחני והרמוניה רוחנית. אין הם מבינים, שכתורה מתחברים החוק והחרות להרמוניה אחידה: „אל תקרא חרות אלא חרות“ (אבות ו—ב). החרות העליונה תתגשם רק תחת שלטון התורה!

פונה אל האדם ואומרת: יחיד זה, שהוא רם ונישא, עליון ונשגב, רחום וחנון, אשר במאמרו ברא שחקים וברצונו הוא מנהיג את התבל, הזן ומכלכל הכל ממלאכי מרום עד לרימה ותולעה שבאדמה, המקיים את הכל בכוחו ואשר כבודו מלא עולם — הוא קרוב מאד אליך ודבר אינו חשוב בעיניו יותר ממך. לא הוא עשוי בצלם דמותך, כפי האמונה היוונית, אלא אתה נבראת בצלמו. הוא הפיח בך רוח מרוחו, אצל לך כוח מכוחו, האיר את לך בקרן-אור מחכמתו, חנן אותך באמת וצדק מאמתו וצדקתו, ברגשי אהבה וחמלה מאהבתו וחמלתו; ולאחר שניחנת בכל אלה העלה אותך אל ממלכת חרותו ואמר אליך: אתה נבראת בצלמי ועליך להידמות אלי, להיות אמיתי וקדוש כמוני, צדיק ורחום כמוני. עליך לנצל את כל הכוחות אשר חננתי אותך, כדי לעשות את רצוני. בל ישותך עלי אדמות תהיה בבחינת מקדש לפני, למען אשכון בקרבך ואכבדך ואשמחך בנוכחותי.

תכנית זו של חיי אדם על-פי רצון ה', אשר לפיה כל אהל יהיה למקדש ה' — „וישכן באהלי שם" — זה תוכנם של חוקי ה'. כשם שהעולם נברא במאמר ה' והיקום כולו מונהג על-פי רצון ה', כך מלמדת התורה את האדם לקבל עליו את מאמר ה' ולהתנהג על-פי רצונו.

רצון ה' כקנה-מידה יחיד להתאצלות האדם

תרבות יוון שואפת לטפח את חוש החן והיופי, כדי שהעולם ימצא חן בעיני האדם, וכדי שהחוש הזה ישמש קנה-מידה ומניע להתאצלותו של האדם. כך הופקר האדם גם לפני כל הסמיות, החולשות והתעתועים, הנולדים מן החושים. ויש גם אמונה אחרת השוללת מן האדם את הזכות לחיי אושר עלי אדמות, וכזה נוטלת ממנו כל אפשרות להתאצלות. בניגוד לאמונות מוטעות אלו קובעת תורת שם את רצון ה' כקנה-מידה ומניע להתאצלות האדם. היא מלמדת אותו להבדיל בין טהור לטמא, בין צדק לעוול, בין קדושה לשחיתות, בין מה שחביב על המקום ובין מה שבזוי בעיניו, התורה קובעת לו את גבולות חרותו בתור אדם המורכב מגשמיות

של בני-אדם, החלה להתעורר בהם אהבת הזולת. בני-אדם החלו לדאוג לחולים ולעניים, למסכנים ולאומללים, ולמצוא אושר וסיפוק בפעולות עזרה למען הזולת. נותנים מזון לרעבים, מלבישים ערומים, עוזרים לנצרכים, מעודדים ומנחמים את השרויים בצער, תוך ידיעה שה' קורא להם, ובכוחות משותפים מגשימים את תוכן הקריאה: „אחרי ה' אלקיכם תלכו... להלך אחר מדותיו של הקב"ה, מה הוא מלביש ערומים... אף אתה הלכש ערומים, הקב"ה ביקר חולים... אף אתה בקר חולים, הקב"ה ניחם אבלים, אתה ניחם אבלים, הקב"ה קבר מתים... אף אתה קבור מתים... תורה תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים" (סוטה יד.).

ועם כל זאת עדיין העיקר חסר. הם לקחו פסוק אחד מתוך תורתו של שם ומילפוהו לפי הכנתו ודמיונו של יפת, ולכן אור-רוחם פגום ולוקה בחסר. בתורה הם רואים רק תרבות נעלה, אבל לא חוק חיים. כך נעדר הגורם היחידי לגאולת האנושות ולחיים הרמוניים במשך כל שנות האדם עלי אדמות.

תורת ישראל — בהתאמה לקיבולת השכלית-אנושית

אמנם תורת-ישראל עשויה להאיר את השכל ולהאציל את מחשבות-הלב, אבל אין בזה די, כל עוד אינה חודרת אל תוך המשפחה ויוצרת בה חי טהרה ושלימות הדדית. תורת שם שואפת לא רק להאיר את השכל ואת הלב, אלא גם להקים „אהלי שם" — להשכין את השכינה באהלי שם, ואין השכנת השכינה אלא על-ידי השלטת התורה כחוק.

כאשר למדו עמי יפת מתורת שם על אחדותו של אלוקי שם, מה עשו? הם סילפו תורה זו ועירבבו את האמונה באלוקים באמונה באדם, וכך יצרו סתירות וניגודים מיד עם תחילת ההארה בלבות בני-האדם. כך נסתבכה האמת הטהורה במושגים של אמונה אשר יצרו לעצמם ואשר אין בה כל כוח להנהיג את העמים אל הנצחון הסופי של האור על החושך.

כך לקטו להם פסוקים מתורת שם לפי ראות עיניהם, אבל לא הכירו בהם כחוק מחייב. ולא עוד אלא התיימרו להתנשא מעל

פחות מכל מסוגלת תרבות זו לשמש יסוד לחיים פרטיים, לחיי משפחה או חיים ציבוריים, חיים שיהיו מוארים באור האמת, נעלים על-ידי הטהרה, מודרכים על-ידי הצדק ומושלמים על-ידי האהבה. אין בתרבות זו כדי למזג בחיים את כל הרגשות, המחשבות, ההנאות והמעשים, למזיגה אחת, המקנה לחיים היוזמי-יומיים את אצילות-הנפש ואת היופי האמיתי. אמנם מסוגלת רוחו של יפת להאציל שמץ מן החרמוניה הזאת על לב האדם, אבל לעולם אינה מביאה אותו לידי סיפוק שלם. רק שיתוף הפעולה בין כל הגורמים האלה מקנה את חוט האבחנה בין אמת לשקר, בין טומאה לטהרה, בין צדק לכוח-הזרוע, בין אהבת הזולת לאנוכיות גמורה. רק בהם תמצא חברת העמים את סיפוקה וישעה, לאחר שיקול-דעת נאות בשאלת הטוב והרע.

הנם הזה מתחולל רק על-ידי אלוקי שם: „וישכן באהלי שם“. רוחו של שם, השוכנת בקרב עם ישראל, כבר החלה במילוי שליחותה עלי אדמות. אמנם לפי שעה קלטו העמים רק ניצוץ ממנה, ואף הוא משובש ומסולף, בכל-זאת היה בו די כדי לשלח ולחולל מהפכות בהלכי הרוח והרגש של העמים.

כל כמה שרוחו של יפת חתרה להגיע לידי הכרת האמת, לא עלתה זו בידה. רק לאחר שהודיע שם את טבעו של הקב"ה בעולם התחילו קרני אור להבקיע את חשכת העמים, והם התחילו לקלוט את מושגי האמת והצדק.

הכרת בורא יחיד — ערובה להרמוניית-פלאים ביקום ובאנושות

שם היה היחידי אשר לימד את העולם לדעת, כי רק בורא אחד, אדיר וחכם, ברא את כל העולם ומלואו. הכרה כוללת זו פתחה פתח לפתור כל תופעה בודדת בעולם ולראותה כחוליה בלתי-נפרדת מבריאה אחת של יוצר אחד. מתוך הסתכלות בבריאה הגיעו בני-האדם לכלל ההכרה, שיש בורא, אשר התווה ותכנן את כל חוקי הטבע ותופעותיו, גדולים כקטנים, וקבע להם ברוב חכמתו סדר מסויים; וכי ניתן לאדם לחקור את חוק האחדות של כל הבריאה ולהכיר לדעת, כי כל חלק וחלק של הבריאה,

פלאים וליהפך לתרבות התועים והמתעים, תרבות העבדות והסמית
מן הדרך היעודה.

המאויים הגשמיים — מוקדי תבוסה ליוון

כל כוחה של תרבות יוון הוא, לעורר את הרגש ואת הצמאון
להכרת האמת, אבל היא אינה מסוגלת להגיע לכלל חכרת האמת
הזאת. אין תרבות זו יודעת להשיב על השאלות וחידות-החיים
המנקרות במוחו של אדם, אלא בהשערות ודעות מעורפלות, בהנחות
בלתי מבוססות ובתיאורים דמיוניים. אמנם רוח האדם נבראה להבין
ולקלוש את האמת, אבל כל זמן שהוא מתימר להיות גם הבורא,
שהוא נותן ומגלה את האמת, וכל זמן שעליו לבקש את התשובות
לשאלותיו ואת היאבקותו על האמת בלבו, אין מציאות למנוע מאתו
אכזבות ותעתועים. חכמת יוון מסתפקת בתשובות של מה-בכך
ומסקנות חקירותיה סותרות זו את זו, כפי שמעידות תולדות העמים
אשר היו במשך למעלה משלושת אלפי שנה תחת שלטון התרבות
היוונית, וכפי שמוכיחה חקירת האמת על-פי תרבות זו.

תרבות יוון יודעת לעורר תשוקה להאצלת האישיות. אמנם
אין לה קנה-מידה אחר להאצלה זו מלבד היופי הגשמי וההרמוניה.
ברם, השאיפה להאצלה זו שימשה לאדם רק מניע לשמוח על חייו
הוא, ליהנות מן הידיעה על חייו האציליים ורוממות אישיותו. לכן
לא תגיע שאיפה זו לשיאה, וכל הישגה אינו אלא ליטוש שמהי
של-האישיות בנימוסיה החיצוניים. ואילו מתחת למעטה של
תרבות מלאכותית זו מסתתרים תאוות בהמיות ותענוגות גסים
ביותר.

גם האישים המשכילים ביותר ביוון לא ידעו את חכמת-
החיים, אשר לפיה יש לנהל את החיים כולם, על עניניהם הפעוטים
ביותר, על-פי חוקי התרבות הנשגבה. גם הם לא התגלו כאנשי-
תרבות אלא רק בשעות של התרוממות-הרוח. באותן שעות מתעלה
האדם, תוך מזיגה של צער ושמחה, למעלה מעצמו, מפתח את רגש-
היופי שבו והוא נוטע בערוגות רוחו פרחים מלאכותיים יצירי
דמיונו. ואולם, בימים כתיקונם, בחייו היומיומיים, אישיותו סותרת

האדם היחיד ראה את עצמו בטל ונטול כל ערך לנוכח הכוחות האדירים האלה. רק בחירי האנושות, כמו מלכים, כהנים וכיוצא בהם, עמדו עמידה גאה לפני הכוחות האלה וראו את עצמם כנציגיהם הרשמיים עלי אדמות ומגשימי רצונם. ויש שראו עצמם כהתגלמות היה של הכוח העליון, ושאר בני-האדם חייבים לכבדם, להעריצם ולהתפלל לפניהם.

התרבות היוונית הפנתה את מבט האדם פנימה, עוררה בו את רגש הכבוד העצמי והראתה לו את היופי והשלימות האלוקית, אשר האדם יכול להשלים עצמו בהם. היא הציבה את אידיאל שלימות האדם כיצור העליון בטבע, ולכן גם האלילים אינם אלא בני-אדם שהגיעו לכלל שלימות זו.

עד להופעת היוונויות התפתחו רוח האדם ורגשותיו רק תחת השפעת הצורך ופגעי החיים. לא ניתנה לאדם כל אפשרות לפתח בו את כבודו העצמי. הוא הכיר רק את הפחד כסיבה ואמצעי להתגבר על תאוותיו, ואילו מעצם טבעו נשאר האדם גס-רוח, אכזרי, צר-אופק, חשוך ומשועבד.

תרבות יוון עוררה את השכל ואת הרגש לשאוף להשכלת, להשתוקק לידיעות נשגבות ולפתח את היי-הרוח של האדם על-ידי התכוננות בעצמים הרמוניים ויפיים ועל-ידי ריסון התאוות המתפרצות. כך מפתחת תרבות יוון את הכבוד העצמי כאדם, מעוררת בו אימון כלפי עצמו ומפילה עליו את האחריות כלפי אורח חיו. תרבות זו סומכת על האדם, שידע לרסן את יצריו ולעקור ממנו כל תכונה גסה ורעה, למען תיאצל עליו רוח התרבות וישיג את מידת היופי האלוהי ונימוסי חיים באופיו ובהשקפתו, בדיבוריו ובמעשיו. קיצורם של דברים: רוח יוון משחררת את האדם מן הכבלים שבהם היה כבול, מאצילה עליו תרבות, מעדנת את רוחו וממלאה אותו חדות-חיים.

האם היפה הוא גם טוב?!

לכאורה דין הוא שנשמח על קיום הנבואה: „יפת אלקים יפת“. שהרי תרבות יפת, המגיעה לשיאה ביוונויות, נפוצה יותר

ולמעדים טובים (זכריה ח—יט) — קרי להו צום וקרי להו ששון
 ושמחה? בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה, אין שלום —
 צום" (ראש השנה י"ח:).

מכל מועדי מגילת-תענית נשתיירו אחרי החורבן רק שנים:
 חנוכה ופורים. בשניהם התגלה ה' ברוב חסדיו והציל את עמו
 ואת תורתו הצלה מופלאה ומוזהירה. „שאני חנוכה, דמיפרסם
 ניסא" (שם).

אופי החגים הללו מבוע בחותם ההצלה. בפורים ניצל העם
 מהשמדה גופנית, והששון והשמחה ביום זה מתבטאים במשתה
 ובעליצות קולנית. נצחוננו של האור על החושך בחנוכה מתבטא
 בנר הזורח מן המנורה המהורה, הנדלק לזכר חנוכת הבית אחרי
 שנמא בידי היוונים. מקדש התורה הוא, אשר לכבודו אנו
 מדליקים נרות במשך שמונת ימי החנוכה. חוגגים אנו לא את
 נצחונם ואומץ-רוחם של המכבים בשדה-הקרב ולא את כיבושיהם
 המדיניים, כי אם את הדלקת-הנר ואת המשכיותו של המקדש,
 על-כן אנו קוראים לנר זה: נר חנוכה.

אלילי יפת מול אהלי שם

היתה אז ההתנגשות הראשונה בין שתי השקפות-חיים, שתי
 תרבויות שונות, אשר עד היום הזה הן מתחרות ביניהן על השלטון
 בעולם.

היוונות והיהדות — אלו שני היסודות הרוחניים, אשר
 תרבויותיהם ומפעליהם מהווים את תולדות ההתפתחות של
 האנושות כולה. בפעם הראשונה הם נפגשו בימי מתתיהו בארץ
 יהודה, ומאז ועד היום נטוש המאבק בין שתי ההשקפות הללו
 המתחרות על השלטון הרוחני בקרב ישראל.

הנבואה הראשונה שנאמרה בתורה היא: „יפת אלקים ליפת
 וישכן באהלי שם, ויהי כנען עבד למו" (בראשית ט—כז). המלה
 „יפת" היא לשון הפעיל של השרש „פתה", מלשון פיתוי. דהיינו:
 ה' יתן ליפת את השליטה על רגשות העמים, אבל כבוד ה' עלי
 אדמות ישכון רק באהלי שם.

העם היווני עמד בפיסגת התרבות של כל עמי יפת. היוונים